

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق برای بین الملل

Volume 2, Issue 2, 2024

The Rights of Imprisoned Children (Deprived of Liberty) in Correctional Centers in Iranian Criminal Law and International Documents

Mazaher Khajvand*¹

1. Assistant Professor, Department of Law, Nowshahr Branch, Islamic Azad University, Nowshahr, Iran.
(Corresponding Author)

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 17-31

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-3872-6459

TELL: +989115226601

Email: mazaher.khajvand@iau.ir

Article history:

Received: 11 Feb 2024

Revised: 07 Apr 2024

Accepted: 13 May 2024

Published online: 21 Jun 2024

Keywords:

*Imprisoned Children,
Deprived of Liberty,
Correctional and Educational
Center, Education, Health
Regulations, Nutrition.*

ABSTRACT

The right to education, the right to vocational training and freedom from corporal punishment are among the rights that are foreseen for children in correctional centers in our country, but many other rights are not properly guaranteed in such institutions. The principle of keeping the child for the shortest appropriate time, the principle of classifying children based on physical, age and personality characteristics, the principle of prioritizing the child's reformation and resocialization, the principle of creating the smallest possible distance between the child and society (the world outside the institution) and the principle of prioritizing the child's interests over social defense are the most important principles that must be observed in depriving children of their freedom in terms of international regulations. The principles of the correctional and adolescents in as separate custody of children and adults except in cases of the child's best interests, disciplinary and protective regulations, regulations related to the cultural and educational rights of the child and regulations on health, nutrition, physical education and protection of the child's health and well-being are largely in line with the rules for the protection of children deprived of their liberty in the Beijing and Havana Rules. The main weaknesses and shortcomings in correctional and educational centers in Iran include the lack of a proper mechanism for monitoring the centers, lack of facilities, creating a distance between the child and the world outside the institution and some severe and inappropriate disciplinary punishments that are not consistent with international standards and norms.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Khajvand, M (2024). "The Rights of Imprisoned Children (Deprived of Liberty) in Correctional Centers in Iranian Criminal Law and International Documents". *Journal of International Criminal Law*, 2(2): 17-31.

مقدمه

اهمیت دوران کودکی به‌عنوان دوران شکل‌گیری شخصیت انسان ایجاب می‌کند، نظام دادرسی خاصی با در نظر گرفتن احساسات و عواطف کودک در رسیدگی به جرایم وی اعمال گردد. یکی از موضوعات بسیار بااهمیت حقوق کیفری مقررات مربوط به اطفال و نوجوانان است. در تمام کشورها بخش قابل توجهی از قوانین داخلی به امور جرایم اطفال و نوجوانان واکنش در مقابل آن و نیز حدود مسؤلیت کیفری آنان اختصاص دارد. از مشکلاتی که همواره نظام‌های کیفری با آن مواجه بوده‌اند، مشکل بزهکاری اطفال و نوجوانان است. از آنجایی که وضعیت ویژه و حساس اطفال واکنش اجتماعی خاصی را نسبت به بزهکاری آنان می‌طلبد، بنابراین شیوه‌های بازپروری و فرایند بازاجتماعی‌ساختن آنان از اهمیت بالایی برخوردار است. همین امر پرداختن به قانون اصلاح و تربیت و جایگاه آن در دادرسی افتراقی اطفال و نوجوانان را به یک ضرورت مبدل ساخته است. در حقوق کیفری ایران، مسأله کودکان معارض قانون، نخستین بار در سال ۱۳۳۸ به‌صورت قانونی و عملی مورد توجه قانون‌گذار ایرانی قرار گرفت و در همان سال قانون مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزهکار به تصویب رسید. ماده ۱ این قانون به تأسیس دادگاه اطفال اشاره کرده است و مطابق ماده ۲۲ این قانون «در مقر هر دادگاه اطفال وزارت دادگستری یک قانون اصلاح و تربیت برای اجرای این قانون تأسیس می‌نماید.» ساختمان اولین قانون اصلاح و تربیت ایران، ۹ سال پس از تصویب این قانون در سال ۱۳۴۷ در تهران تأسیس گردید. در سال‌های بعد در مشهد و اهواز و سایر شهرهای ایران قانون‌های اصلاح و تربیت تشکیل شدند. «قانون اصلاح و تربیت مرکز نگهداری، تهذیب و تربیت اطفال و نوجوانانی است که به‌علت ارتکاب بزه محکوم‌شده‌اند. کودکان و نوجوانان معارض قانون به‌خاطر رفتار یا انجام اعمالی به تشخیص دادگاه صالح به قانون اصلاح و تربیت تحویل می‌شوند. این مراکز در ورود مددجو صدور حکم آزادی نقشی ندارد و دادگاه آن را تعیین می‌نماید. در سطح بین‌المللی نیز، در هشتمین کنگره سازمان ملل که برای پیشگیری از جرایم و رفتار با مجرمان در ۲۷ آگوست تا ۷ سپتامبر سال ۱۹۹۰ در کوبا (هاوانا) برگزار گردید، پیش‌نویس سندی تحت عنوان قواعد سازمان ملل برای حمایت

از نوجوانان محروم از آزادی تدوین شد و جهت تصویب به مجمع عمومی سازمان ملل متحد ارائه گردید که این مجمع در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ این سند را طی قطع‌نامه شماره ۴۵/۱۱۳ به تصویب رساند» (حسین‌زاده و میرزاآقایی، ۱۳۸۰: ۱۷). براساس آن‌چه گفته شد، سؤال اساسی که مطرح است، این است که حقوق اطفال زندانی (محروم از آزادی) در ایران تا چه اندازه با مقررات بین‌المللی در این زمینه مطابقت دارد؟ مقاله حاضر درصدد است به بررسی این موضوع بپردازد.

۱- حقوق اطفال زندانی (محروم از آزادی) در کانون‌های اصلاح و تربیت در حقوق کیفری ایران

یکی از مهم‌ترین نتایج سیاست جنایی افتراقی بزهکاری اطفال، شکل‌گیری کانون‌های اصلاح و تربیت و مقررات حاکم بر این کانون‌ها در حقوق داخلی ایران و اسناد بین‌المللی است. کانون‌های اصلاح درحقیقت درجهت بازپروری نوجوانان بزهکار فعالیت‌هایی را ارائه می‌نمایند. برای کودکان معارض با قانون باید شرایط خاصی رعایت شود، به‌نحوی که تربیت و اصلاح کودک به‌نحو احسن امکان‌پذیر شود، بالتبع این امر با تأسیس کانون اصلاح و تربیت میسر است. در این گفتار سعی شده است مختصری از حقوق اطفال در کانون‌های اصلاح و تربیت شرح داده شود. کانون اصلاح و تربیت اطفال بزهکار به‌موجب قانون تشکیل دادگاه در سال ۱۳۴۷ در تهران تأسیس شد. کانون مزبور به‌موجب قانون تشکیل شورای سرپرستی زندان‌ها و اقدامات تأمین و تربیتی به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۱۷ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۶۷/۱۱/۱۹ به سازمان مذکور وابسته گردیده و در حال حاضر تحت نظارت سازمان زندان‌ها اداره می‌شود.

۱-۱- وضعیت بهداشت و درمان

واحد پذیرش و راهنمایی موظف است که با کمیته‌ای که از یک پزشک، یک روان‌کاو یا یک روان‌پزشک و یک مددکار اجتماعی تشکیل می‌شود، گزارش جامع مربوط به پرونده شخصیتی بزهکار را تهیه کرده، یک نسخه آن را برای دادگاه فرستاده و نسخه دیگرش را در پرونده طفل نگهداری نماید.

اجتماعات تقویت شود. یکی از برنامه‌های مفید واحد بهداشت و درمان، برگزاری کلاس‌های آموزشی رفتارهای پرخطر و همچنین آموزش بهداشت فردی به مددجویان است، به علاوه هر یک از کارگزاران مربوطه که به‌درستی معتقد باشند، سلامت جسم یا ذهن نوجوان در اثر بازداشت مداوم، اعتصاب غذا یا موقعیت بازداشت، به‌سختی آسیب‌دیده است یا خواهد دید، باید موضوع را بلافاصله به مدیر بازداشتگاه و مقام مستقلى که مسؤلیت حفاظت از رفاه نوجوانان برعهده اوست، گزارش دهد» (عباچی، ۱۳۸۸: ۱۶۳).

افزون بر این، هر نوجوانی که مبتلا به بیماری ذهنی است، باید در مؤسسه‌ای تخصصی زیر نظر گروه پزشکان مستقل مداوا شود و از طریق توافق با سازمان‌های مقتضی، باید اقداماتی نمود که تداوم مراقبت‌های بهداشتی، روانی پس از آزادی نوجوان تا هر وقت که لازم باشد، تأمین شود.

۱-۲- وضعیت تفریحی - ورزشی

«اهمیت اوقات فراغت و در کنار آن استفاده از امکانات تفریحی برای جوانان، در روان‌شناسی و علوم پیشرفته فیزیکی شناخته شده است. بازی، ورزش، کار فرهنگی، نمایش و خدمات اجتماعی از این قبیل می‌باشند. برنامه‌های مربوط به اوقات فراغت و تفریح به‌منظور مبارزه با امراض اجتماعی، مثل مواد مخدر و تکرار بزهکاری به‌وجود می‌آید» (حسین‌زاده و میرزاآقایی، ۱۳۸۰: ۱۵). افزون بر این، میرزاآقایی، (۱۳۸۰: ۱۶) و می‌تواند براساس ارتقای نیروی بالقوه فیزیکی، ذهنی و حسی جوانان گسترش یابد.

۱-۲-۱- برنامه‌های تفریحی

«نیاز به تفریح، یک نیاز طبیعی برای تمامی افراد و به‌ویژه نوجوانان است که عدم توجه به آن مغایر با اصول انسانی و آموزه‌های تربیتی است، چراکه تربیت کودکان و نوجوان در گرو توجه به تمامی نیازهای آن‌ها و تلاش درجهت برآورده‌سازی آن است. افزون بر این، اگر ادعا می‌شود هدف اولیه نگهداری مددجویان در کانون اصلاح و تربیت، نه‌تنها محدودساختن آنان نیست، بلکه رشد و بالندگی آن‌هاست، در نتیجه باید تا حد امکان تفریحاتی که سایر همسالان آن‌ها دارا می‌باشند، برایشان فراهم شود. همچنان که اگر اوقات فراغت آنان با تفریحات

«هم‌زمان با حضور مددجویان در قسمت قرنطینه و به‌موازات اقدامات واحد مشاوره و مددکاری، اداره بهداشت و درمان کانون اصلاح و تربیت نیز برنامه‌های بهداشتی - درمانی خود را در رابطه با مددجویان اجرا می‌نماید. در ابتدا مددجویان از جهت ابتلا به بیماری‌های جسمی و روانی معاینه دقیق می‌شوند و در صورت تشخیص بیماری اقدامات درمانی مناسب عملی می‌شود. یکی از مهم‌ترین برنامه‌های اداره مزبور، اجرای تدابیر درمانی ترک اعتیاد در مواجهه با مددجویان معتاد است» (صلاحی و امامی‌نمینی، ۱۳۸۹: ۱۱۲).

به دیگر بیان، در کنار توجه به سلامت روانی مددجویان، اقدامات مرتبط با تضمین سلامت جسمانی آن‌ها نیز مهم است. چنین امری، هم تأمین‌کننده حقوق اولیه مددجویان بوده و هم از منظر پیشگیری رشدمدار دارای آثار است، زیرا نباید فراموش نمود بخشی از عوامل خطر فردی را مشکلات زیستی و بیماری‌های جسمانی کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهد که لازمه بهبود وضعیت آن‌ها، توجه به این مسائل را ایجاب می‌کند: ۱- در واقع «پژوهشگران، عوامل پرخطر فردی را در مجموع ویژگی‌های ژنتیکی، هیجانی، جسمی و شناختی تعریف می‌کنند» (حسین‌زاده و میرزاآقایی، ۱۳۸۰: ۱۵). افزون بر این، باتوجه به این که «شخصیت عبارت از سازمان تکاملی مرکب از ویژگی‌های بدنی و روانی آدمی، خواه به‌صورت ذاتی و خواه به‌صورت اکتسابی است که همگی نشان‌دهنده هویت آدمی است و او را از دیگر افراد جامعه به‌روشنی متمایز می‌سازد» (کی‌نیا، ۱۳۸۰: ۱۰۳). بنابراین مداخله در فرایند شخصیت کودکان و نوجوانان در قالب برنامه‌های رشدمدار، بررسی شرایط جسمانی آنان را نیز می‌طلبد.

«به همین علت، کانون اصلاح و تربیت، مجهز به واحد بهداشت و درمان است، زیرا هر نوجوان باید از مراقبت‌های پزشکی کافی، هم در زمینه پیشگیری و هم در زمینه درمان، بهره‌مند شود و مهم‌تر این‌که، همه این‌گونه مراقبت‌ها، در صورت امکان، باید از طریق تسهیلات و خدمات مناسب بهداشتی جامعه‌ای که بازداشتگاه در آن قرار دارد، در دسترس نوجوانان بازداشت‌شده، قرار گیرند تا از برچسب‌زدن به نوجوانان جلوگیری شود و میزان عزت‌نفس و قابلیت جذب نوجوان در

دلیل از مسیر عادی خارج شده و دچار نقصان در زمینه‌های جسمی و روحی شده‌اند، به کار می‌رود، در نتیجه باتوجه به این که اجرای روش‌های اصلاحی و تربیتی در کانون اصلاح و تربیت، با در نظر داشتن شخصیت هر فرد و با جلب اعتماد شخص مورد نظر انجام می‌گیرد، لذا برنامه‌های تفریحی و آموزنده متضمن بازی ورزش نیز برای تخلیه انرژی و از بین بردن حالت تعرض که امری طبیعی برای نوجوانان است، اجرا می‌شود، همچنان که فعالیت‌های ورزشی سبب شادابی و نشاط مددجویان می‌شود. به عبارت دیگر، «به منظور برقراری تعادل، ازدیاد قدرت، جلب همکاری ایجاد حس مسؤلیت در نوجوانان بزهکار یا ناسازگار، معمولاً برای برنامه‌های ورزشی اهمیت خاصی قائل می‌شوند» (صلاحی و امامی نمینی، ۱۳۸۹: ۱۱۳). از این رو کانون‌های اصلاح و تربیت مجهز به سالن ورزشی و امکانات ورزشی می‌باشند.

تشویق مددجویان به ورزش، از جمله برنامه‌های اجرایی واحد فرهنگی است. علاوه بر ورزش صبحگاهی که هر روز حدود نیم ساعت قبل از شروع کلاس‌های آموزشی برگزار می‌شود، در سالن ورزش، هر گروه از مددجویان زیر نظر مربیان ورزشی به تمرین در رشته‌های مورد نظر خود می‌پردازند. یکی از موضوعات مهم در عرصه پیشگیری از بزهکاری اطفال، ساماندهی اوقات فراغت آن‌ها است. فراهم نمودن امکانات ورزشی برای مددجویان نیز در راستای این امر بوده تا از اوقات فراغت خویش به بهترین نحو ممکن و از گذر فعالیت‌های سالم ورزشی، استفاده نمایند.

برگزاری مسابقات ورزشی و دعوت از سایر تیم‌های ورزشی خارج کانون، سبب تقویت روحیه رقابت، خودباوری، افزایش سطح اعتماد به نفس در مددجویان و انگیزه‌مند نمودن آن‌ها می‌شود. همچنین در رابطه با مددجویانی که معتاد می‌باشند، یکی از روش‌های درمانی و بهداشتی انجام فعالیت‌های ورزشی است که این روش با نیازهای طبیعی انسان، سازگاری دارد. براساس این رویکرد، فعالیت‌های ورزشی تأثیرات مثبت و

سالم و سازمان‌یافته تأمین نشود، آن‌ها قطعاً به سراغ تفریحات ناسالم خواهند رفت» (مهدوی، ۱۳۹۰: ۳۲۴).

نکته مهم‌تر آن که با ایجاد تفریحات سالم، این قشر فعالیت‌ها به آن‌ها معرفی شده و در نتیجه می‌آموزند چگونه می‌توان با توسل به چنین تفریحاتی، اوقات فراغت خود را سپری کرد. در این صورت، پس از اتمام دوران محکومیت و حضور در اجتماع نیز چنین رویه‌ای در پیش می‌گیرند. لازم به ذکر است در بستر آموزه‌های رشدمدار نیز، بخش مهمی از فعالیت‌ها معطوف به اوقات فراغت کودکان و نوجوان و ساماندهی آن با ایجاد یک برنامه‌ریزی صحیح، در این زمینه می‌شود (مقارہ عابد، ۱۳۸۱: ۳۴)؛ بنابراین توجه به مسأله تفریحات مددجویان کانون نیز باتوجه به این مباحث، قابلیت تفسیر رشدمدارانه را دارد.

برگزاری کلاس‌های سرود، تئاتر، پخش فیلم‌های سینمایی در حال اکران و سایر برنامه‌های هنری برای مددجویان در این دسته قرار می‌گیرند. کانون اصلاح و تربیت تهران با احداث استخر در محیط کانون، اقدام به برگزاری کلاس‌های آموزشی شنا نیز نموده است. همچنین تدارک برنامه اردوهای درون‌شهری و برون‌شهری، برای مددجویان از دیگر برنامه‌های تفریحی کانون است. باتوجه به این که مددجویان با لباس شخصی و بدون هیچ نمادی از مددجوی بودن، در اردو حاضر می‌شوند. نکته مهم در برنامه اخیرالذکر، القای حس اعتماد جامعه به مددجویان است و تجربه ثابت کرده که این اعتماد بی‌پاسخ باقی نمی‌ماند.

۱-۲-۲- برنامه‌های ورزشی

خواص ویژگی‌های علمی ورزش در ابعاد فرهنگی و اجتماعی بارز و روشن است، به گونه‌ای که در بهداشت و سلامت جسم، نشاط روحی و آموزش اخلاقی و اجتماعی نقشی مؤثر ایفا می‌کند. به همین جهت است که در کشورهای مختلف، در قوانین موضوعه خود جایگاه ویژه‌ای را برای تربیت بدنی ورزش زندانیان پیش‌بینی نموده‌اند. همچنین در جهان امروز از ورزش به عنوان وسیله درمانی یا توان بخشی برای کسانی که به هر

۱- ماده ۱۵۲ آیین‌نامه سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی، به اجرای برنامه‌های ورزش صبحگاهی در هوای آزاد برای آن دسته از محکومینی که قادر به انجام ورزش می‌باشند، اشاره دارد.

امکان تحصیل به معنای برخورداری کودک و نوجوان، از حق دسترسی به فرصت لازم برای رشد و شکوفایی استعدادها و آماده‌شدن وی برای کسب جایگاه شایسته و ایفای مطلوب نقش اجتماعی اوست. به همین دلیل خارج‌شدن کودک از فرایند تحصیل، قبل از پایان دوره تحصیلی معمول (پایان دبیرستان) را می‌توان از آسیب‌زاترین وقایع رشد کودکان و نوجوانان دانست. «از این رو توجه به این موضوع مهم بایستی در صدر برنامه‌ریزی‌های کانون اصلاح و تربیت قرار گیرد و امکانات لازم، جهت ادامه تحصیل مددجویان در دوران حضور در کانون، مهیا شود» (صلاحی و امامی نمینی، ۱۳۸۹: ۱۱۱)، زیرا اگر قرار بر این است که آثار رشد‌مدار بر اقدامات کانون هموار شود، در نتیجه خود، نباید ایجاد عامل خطر جدید کرده و با محروم‌نمودن آن‌ها از تحصیل، در تشدید حالت خطرناک مددجویان اهتمام ورزد.

در این رابطه مددجویان، به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول آن‌هایی هستند که قبل از ورود به کانون، بنابر دلایل شخصی و اجتماعی، ترک تحصیل نموده‌اند، در مواجهه با این دسته، تلاش اولیه باید به تفهیم ضرورت و اهمیت تحصیل معطوف شود. با توجه به این که وضعیت خانوادگی بسیاری از مددجویان به نحوی است که تحصیل نقش مهمی در موقعیت خانواده آن‌ها نداشته و بسیاری از آنان انتظارات شغلی سطح پایینی از خود دارند، لذا لازمه ایجاد انگیزه ادامه تحصیل برای این دسته مددجویان آن است که انتظارات شغلی برجسته به آن‌ها تفهیم شده و این طور القا شود که کسب منزلت شایسته در اجتماع و مسیر مشروع پیشرفت، از طریق تلاش خود فرد و نیل به مدارج عالی علمی میسر است. افزون بر این، ایجاد امکانات تحصیلی برای آن دسته که به علت فقر مالی، مجبور به ترک تحصیل شده‌اند، حسن نیت نظام دادرسی را اثبات می‌کند (دیبا و برادری، ۱۴۰۲: ۱۵۴-۱۳۷).

دسته دوم مددجویان، آن‌هایی هستند که مشغول تحصیل می‌باشند. توجه به ادامه تحصیل این دسته بسیار ضروری‌تر از دسته قبل است، زیرا در صورت عدم توجه به مسأله تحصیل آن‌ها، نظام دادرسی که هدف اصلی خود را بر اصلاح و تربیت کودکان و نوجوانان، متمرکز نموده است، نتیجه‌ای معکوس

کارسازی بر بهداشت روان و سلامت روانی دارد. افزون بر این، تمرینات ورزشی هوازی، تأثیر فراوانی بر کاهش اضطراب مددجویان دارد.

۱-۳- وضعیت آموزشی

برنامه‌های آموزشی کانون اصلاح و تربیت، در دو حوزه تحصیلات علمی و حرفه‌آموزی دنبال می‌شوند: ۱- بخش آموزش تحصیلی: این بخش دارای دو نوع کلاس‌های آموزشی است یکی منظم و دیگری مربوط به نهضت سوادآموزی، البته با توجه به این که نگهداری اطفال و نوجوانان در کانون اصلاح و تربیت معمولاً بیش از دو یا سه سال مقدور نیست، لذا دانش آموزان کلاس‌های منظم ابتدایی بسیار اندک بوده و بیشتر کودکان و نوجوانان کانون در کلاس‌های نهضت سوادآموزی شرکت دارند. طبق آیین‌نامه‌های تنظیمی، سوادآموزی به اطفال در کانون اصلاح و تربیت اجباری است؛ ۲- بخش آموزش حرفه‌ای: این بخش توسط مربیان حرفه‌وفن اداره شده و آنان کودکان بزهکار را در کارگاه‌های وابسته به کانون با حرفه‌های گوناگون آشنا می‌سازند. بنابراین کودکان مزبور به دو شق همکاری تقسیم شده و آن‌هایی که صبح‌ها به کلاس درس می‌روند، عصرها به کارگاه رفته و کسانی که صبح‌ها در کارگاه‌ها مشغول آموزش فنی و حرفه‌ای هستند، عصرها در کلاس درس حاضر می‌شوند (فاضل بخششی، ۱۳۸۵: ۴۴-۳۵).

برنامه‌های مذکور با توانمندسازی علمی و عملی مددجویان، فرصت‌های مشروع دستیابی به اهداف را در دسترس آن‌ها قرار می‌دهند. چنین رویه‌ای از منظر نظریه فشار، در پیشگیری از جرایم مؤثر است، «تصور غالب در این نظریه، آن است که علت جرم را می‌توان در ناکافی یا نامناسب بودن ابزارها یا فرصت‌های دستیابی به برخی هدف‌ها، نهفته دید. ابزارها یا فرصت‌هایی که ناکافی یا نامناسب بودن آن‌ها در مقایسه با دیگر ابزارها و فرصت‌هایی آشکار می‌شود که در دسترس افراد دیگر جامعه قرار دارد. یکی از راهبردهایی که این نظریه، آن را در مسیر کاهش جرم مورد توجه قرار داده، دوباره جامعه‌پذیرنمودن بزهکار در خصوص هدف‌ها، وسایل و شیوه‌های مرسوم اجتماعی است» (وایت و هنیز، ۱۳۸۶: ۱۴۴).

تحصیلی مددجویان چیزی قید نمی‌شود، بدین ترتیب اگر مددجویی در امتحانات نهایی شرکت کند و موفق به اخذ نمره قبولی شود، کارنامه قبولی از طریق آموزش و پرورش صادر می‌شود و به‌هیچ‌عنوان در آن به اخذ مدرک از مدرسه کانون اصلاح و تربیت اشاره نمی‌شود.^۱

۱-۴- جداسازی و طبقه‌بندی براساس جنس و سن

«طبقه‌بندی زندانیان یکی از آثار پیشرفت‌های جدید علم زندانیان و ابزار مناسبی برای اعمال مطلوب کیفر حبس می‌باشد. در زمان‌های قدیم زندانیان با هر جرم و محکومیتی یا با هر نوع خصوصیت جسمی و روحی در یک جا نگهداری می‌شدند. چگونگی رعایت این الزام بحث این گفتار می‌باشد. در اجرای ماده ۹ قانون تبدیل شورای سرپرستی زندان‌ها به سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۶ مجلس شورای اسلامی و به‌منظور اجرای هرچه بهتر روش‌های درمانی، اصلاحی و تربیتی و نیل به اهداف عالی سازمانی، حفظ حقوق و کرامت زندانیان و افزایش درجه امنیت زندان‌ها آیین‌نامه نحوه تفکیک و طبقه‌بندی زندانیان در سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مورخ ۱۳۸۵/۰۹/۰۹ تصویب شد» (صفاری، ۱۳۸۹: ۱۶۰).

«به‌موجب ماده ۱ آیین‌نامه طبقه‌بندی زندانیان، یعنی جداسازی آنان در زندان و سایر مؤسسات وابسته یا شبیه زندان از حیث جنس، سن، نوع جرم وضعیت قضایی (متهم یا محکوم) وضعیت سلامتی، هرچند اجرای طرح طبقه‌بندی معمولاً به دلیل کمبود جا در زندان‌ها و نیز تحت تأثیر گرایش‌های کنترلی و تنبیهی در عمل اجرا نمی‌گردد یا به‌طور ناقص به اجرا درمی‌آید» (آخوندی، ۱۳۹۰: ۱۳-۹)، اما به هر حال در مواد ۸ و ۶۹ آیین زندان‌ها ۱۳۸۴ آمده است: «کلیه محکومان باتوجه به نوع و میزان محکومیت، پیشینه کیفری، شخصیت، اخلاق و رفتار براساس تصمیم شورای طبقه‌بندی حسب مورد در زندان‌های بسته یا مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال نگهداری می‌شوند، مگر آن‌که مقام قضایی صادرکننده حکم در رأی صادره محل خاصی را برای نگهداری محکوم تعیین نموده باشد.» طبق تبصره این ماده

می‌گیرد، زیرا در این حالت، خود باعث ایجاد شکاف اصلی میان مددجو دانش‌اندوزی و تحصیل به‌عنوان یک عامل خطر اساسی در بزهکاری آنان شده است. چنین مددجویی به نسبت مدت حضور خود در کانون، از تحصیل بازمی‌ماند و چه‌بسا به‌علت همین عقب‌ماندگی و بازخورد منفی ناشی از حضور خود در کانون، تحصیل را به کلی کنار بگذارد. در چنین صورتی تمام تبعات سوء ناشی از ترک تحصیل، بر وی بار می‌گردد، به‌عبارت دیگر، «محروم‌شدن کودک و نوجوان از فرصت پرورش و شکوفایی استعدادهای درونی و طی کردن مسیر طبیعی نیل به جایگاه مطلوب اجتماعی، مهم‌ترین آسیبی است که در اثر ترک تحصیل به کودک وارد می‌شود. کودکی که ترک تحصیل می‌کند، ساعاتی که صرف حضور در مدرسه و مشارکت فعالیت‌های آموزشی و پرورشی می‌نماید، به ساعات فراغت او تبدیل می‌شود که در مثبت‌ترین صورت کودک را به‌طور زودرس درگیر کار می‌کند و در وضعیت نامطلوب، این اوقات تبدیل به اوقات بطالت کودک می‌شود، وی را در معرض انواع انحرافات قرار می‌دهد» (مه‌دوی، ۱۳۹۰: ۳۲۴).

با این توضیحات اهمیت نقش تحصیل، در برنامه‌های اجرایی کانون مشخص می‌شود. باید توجه داشت ایجاد امکانات تحصیلی، مددجویان را انگیزه‌مند کرده و آنان را به آینده امیدوار می‌کند. تلاش در این جهت به آنان ثابت می‌کند که با سایر دانش‌آموزان تفاوتی ندارند، لذا از ایجاد برچسب منفی توسط خود مددجویان نیز جلوگیری می‌کند. درنهایت نیز، ساماندهی شخصیت مددجویان و قراردادادن آن‌ها در مسیر صحیح زندگی، از گذر تحصیلات علمی میسر می‌شود، بدین‌نحو رویکرد اصلاحی - درمانی و تربیتی نظام عدالت کیفری بیش‌ازپیش نمایان می‌شود.

در این راستا کانون اصلاح و تربیت تهران، اقدام به تأسیس یک مدرسه در محیط کانون نموده که از مقطع پنجم ابتدایی تا چهارم دبیرستان را دارد. طبق هماهنگی صورت‌گرفته با آموزش و پرورش نیز، ۳۵ دبیر مشغول به تدریس در این مدرسه می‌باشند. باهدف جلوگیری از برچسب‌زنی نیز، در مدرک

^۱ کانون آزاد شود، می‌تواند با هماهنگی لازم تا پایان سال تحصیلی به تحصیل در مدرسه کانون ادامه دهد.

^۱ هرگاه مددجویی در فصل امتحانات به کانون فرستاده شود، حق شرکت در امتحانات نهایی را خواهد داشت و اگر مددجویی قبل از اتمام سال تحصیلی از

ماده ۵ این آیین‌نامه گروه سنی جوانان شامل زندانیان ۱۸ تا ۳۰ سال است که باید در محلی غیر از اقامتگاه بزرگسالان نگهداری شوند» (صفاری، ۱۳۸۹: ۱۶۶).

«در ایران از سال ۱۳۴۵ کانون اصلاح و تربیت تأسیس شده و ماده ۱۷ آیین‌نامه زندان‌ها، بند «ب» ماده ۵ آیین‌نامه طبقه‌بندی زندانیان مورخ ۱۳۸۵/۰۹/۰۹ و تبصره ۱ و ۲ ماده ۲۲۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری سال ۱۳۷۸ اطفال کمتر از ۱۸ سال اعم از متهم و محکوم در آنجا نگهداری می‌شوند. در مورد طبقه‌بندی سنی در ایران فقط ماده ۱۷ اشاره دارد که جوانان تا ۱۸ سال تمام اعم از متهم یا محکوم به‌طور جداگانه و در کانون اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند. لازم به‌ذکر است در مورد طبقه‌بندی سنی در ایران فقط ماده ۱۷ اشاره دارد که جوانان تا ۱۸ سال تمام اعم از متهم یا محکوم به‌طور جداگانه و در کانون اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند، اما با تصویب آیین‌نامه جدید طبقه‌بندی زندانیان به همه این مواد جامه عمل، دست‌کم در حد آیین‌نامه‌نویسی، پوشیده شده و امید است در عمل نیز به‌خوبی پیاده شود» (صلاحی و امامی‌نمینی، ۱۳۸۹: ۱۱۴). با تصویب این مقررات، زندان‌ها و مدیران مربوط موظف به ایجاد بندها یا مکان‌های مخصوص طبقات مختلف زندانیان هستند و نمی‌توانند به بهانه کمبود جا یا پایین بودن تعداد زندانیان در هر دسته آنان را با دیگران یک جا نگهداری کنند، در غیر این صورت مرتکب تخلف شده‌اند.

۲- حقوق اطفال زندانی (محروم از آزادی) در اسناد بین‌المللی
«در هشتمین کنگره سازمان ملل که برای پیشگیری از جرایم و رفتار با مجرمان در ۲۷ آگوست تا ۷ سپتامبر سال ۱۹۹۰ در کوبا (هاوانا) برگزار گردید،^۱ پیش‌نویس سندی تحت عنوان قواعد سازمان ملل برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی تدوین شد و جهت تصویب به مجمع عمومی سازمان ملل متحد ارائه گردید که این مجمع در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ این سند را طی قطع‌نامه شماره ۴۵/۱۱۳ به تصویب رساند» (UN General Assembly, 1990).

«محکومانی که در مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال مرتکب تخلف گردند با نظر شورای انضباطی به زندان بسته منتقل خواهند شد.»

شورای طبقه‌بندی به استناد بند «الف» و «ب» ماده ۶۶ آیین‌نامه زندان‌ها سال ۱۳۸۴ «در مورد محل استقرار محکومان و متهمان و نیز اشتغال یا عدم اشتغال محکومان با معیارهای مذکور در موارد ۸ و ۶۹ همین آیین‌نامه و سایر مواد مربوط و نیز ماده ۱، ۳، ۴، ۵، ۷، ۸ و ۱۰ آیین‌نامه طبقه‌بندی زندانیان مصوب ۱۳۸۵ اتخاذ تصمیم می‌نماید. برابر ماده ۶۹ آیین‌نامه طبقه‌بندی زندانیان ۱۳۸۴ که محکومان حسب پیشینه، سن، جنس، نوع جرم تحصیلات و تخصص به یکی از قسمت‌های مراکز حرفه‌آموزی و اشتغال زندان یا مؤسسات تأمینی و تربیتی معرفی می‌گردند. این ملاک‌ها در ماده ۱ آیین‌نامه جدید نیز تکرار شده و برابر ماده ۳ آیین‌نامه زندانیانی که محل نظم و انضباط عمومی یا موجب آزار و اذیت دیگران هستند، به دستور شورای انضباطی زندان تا شش‌ماه در محل جدا نگهداری می‌شوند. همچنین برابر ماده ۵ این آیین‌نامه گروه سنی ۱۸ تا ۳۰ سال از بزرگسالان بیش از ۳۰ سال جدا نگهداری می‌شوند» (صفاری، ۱۳۸۹: ۱۶۵).

مطابق تبصره ۱ ماده ۷۷ آیین‌نامه زندان‌ها سال ۱۳۷۲ «بانوان به‌طور کلی و جوانان تا ۲۰ سال اعم از متهم یا محکوم به‌طور جداگانه نگهداری می‌شدند.» «در آیین‌نامه ۱۳۸۴ چنین تصریحی در مورد زنان وجود ندارد، هرچند با توجه به اعتقادات دینی و عرف جاری تفکیک آن‌ها امری حتمی است.» همچنین در مورد جوانان نیز به‌موجب ماده ۱۷ آیین‌نامه زندان‌ها ۱۳۸۴ «اطفال و نوجوانان بزهکار کمتر از ۱۸ سال تمام در کانون اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند.» «بنابراین افراد ۱۸ سال و بالاتر بایستی در زندان بزرگسالان نگهداری شوند. کماکان در عمل در برخی زندان‌ها سابقه داشته قسمتی مجزا برای جوانان ۱۸ تا سن ۲۰ و حتی ۲۵ سالگی پیش‌بینی شود تا از هم‌نشینی آنان با بزرگسالان زندانی و آموزش‌های منفی و احیاناً سوءاستفاده‌های دیگر در امان باشند. این امر در آیین‌نامه طبقه‌بندی زندانیان ۱۳۸۵ جامعه عمل پوشیده و برابر بند «ب»

¹ - Eighth UN Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Offenders Havana, Cuba 27 August - 7 September 1990.

۲-۱- حقوق مربوط به پذیرش اطفال زندانی

«اطلاعات مربوط به هویت نوجوان، حقایق و دلایل مربوط به حکم و مقام صادرکننده، ساعت و روز پذیرش، انتقال یا آزادی، جزئیات مربوط به نحوه اطلاع‌رسانی به والدین یا سرپرستان قانونی در هر مورد از پذیرش جزئیات مسائل روانی و جسمی، باید در محل بازداشت نوجوانان به طور کامل و محرمانه ثبت و نگهداری شود. همچنین اطلاع‌رسانی فوری درباره پذیرش، نقل و انتقال و آزادی نوجوانان به والدین و سرپرستان قانونی یا نزدیک‌ترین اقوام و ارائه گزارش کامل و صحیح از وضعیت شخصی و اوضاع و احوال هر نوجوان به مدیریت نیز باید صورت پذیرد» (صلاحی و امامی نمینی، ۱۳۸۹: ۱۱۵).

«در هنگام پذیرش نوجوانان، نسخه‌ای شامل قواعد ناظر بر امور تأسیسات بازداشت‌کننده و حقوق و تعهدات مربوطه به زبان قابل فهم آنان با نشانی مقام‌های صالح جهت دریافت شکایات و سازمان‌های خصوصی یا عمومی که کمک‌های حقوقی ارائه نمایند، باید در اختیار آن‌ها قرار گیرد و به همه آن‌ها کمک شود تا مقررات حاکم بر سازمان‌های داخلی، تأسیسات، اهداف و روش‌های آن‌ها را در مدت بازداشت درک نمایند (قاعده ۲۵) و انتقال آن‌ها نیز باید با هزینه مدیریت و با وسایلی که دارای نور و هوای کافی بوده و منجر به تحمیل رنج به آن‌ها یا تعرض به کرامت آن‌ها نباشد، صورت پذیرد» (Cheruiyot, 2019: 1-16).

مطابق قاعده ۲۷ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن)، «در اولین فرصت پس از پذیرش باید با هر نوجوان مصاحبه شود و گزارش روانی و اجتماعی حاوی تشخیص عوامل مربوط به نوع، سطح مراقبت و برنامه لازم برای آن‌ها تهیه شود و این گزارش همراه با گزارش پزشکی به مدیریت تحویل گردد تا بهترین محل مناسب برای نوجوانان در بازداشت گاه و برنامه‌های مراقبتی از آن‌ها تعیین شود.» همچنین مطابق قاعده ۲۸ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن)، «بازداشت نوجوانان باید با توجه کامل به نیازها، وضعیت و ضرورت‌های خاص آنان براساس، سن، شخصیت، جنس، نوع جرم وضعیت سلامت جسمی و روحی آنان تعیین شود.»

تفکیک نوجوانان از افراد بالغ و ایجاد تأسیسات باز (تأسیساتی که تدابیری عادی امنیتی در آن‌ها به میزان حداقل ممکن است) و نامتمرکز بازداشتی برای نوجوانان نیز از دیگر قواعد اساسی مربوط به طبقه‌بندی و مکان بازداشت‌شدگان محسوب می‌گردد.

۲-۲- ارتباط مکفی نوجوانان با دنیای خارج

مطابق قاعده ۲۶ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن)، «در راستای منافع و رفاه نوجوانان مقیم مؤسسات، والدین یا سرپرستان آن‌ها باید از حق دسترسی به آن‌ها برخوردار باشند.» مطابق قاعده ۵۹ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن): «کلیه اقدامات در جهت حصول اطمینان از ارتباط مکفی نوجوانان با دنیای خارج، به‌عنوان یکی از اجزای لاینفک حق رفتار منصفانه و انسانی و ضروری در جهت آماده‌سازی نوجوانان برای بازگشت به اجتماع، باید فراهم گردد. نوجوانان باید دارای اجازه ارتباط با خانواده، دوستان و یا سایر اشخاص یا نمایندگان سازمان‌های معتبر برونی، خروج از مرکز برای دیدار خانه و خانواده و دریافت مجوز خاص برای خروج از مرکز، به دلایلی تحصیلی، حرفه‌ای یا سایر دلایل بااهمیت باشند. طی مدت گذران محکومیت، مدت‌زمانی که نوجوان در بیرون از مرکز نگهداری به سر برده، باید جزء دوران محکومیت وی محسوب گردد.» همچنین مطابق قاعده ۶۱ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن)، «هر نوجوان باید از این حق برخوردار باشد که اصولاً هفته‌ای یک‌بار یا حداقل یک‌بار در ماه و در شرایطی متناسب با نیازهای نوجوان به برخورداری از حریم خصوصی، با خانواده وکیل مدافع خود، تماس و ملاقات نامحدود داشته باشد.» هر نوجوان باید از این حق برخوردار باشد که جزء در صورت وجود محدودیت‌های قانونی، حداقل ۲ بار در هفته با شخص مورد نظر خود، به صورت مکتوب یا تلفنی ارتباط داشته باشد و لازم است کمک‌های لازم جهت اعمال مؤثر این حق در اختیار او قرار داده شود. هر نوجوان باید از حق دریافت مکاتبات خود برخوردار باشد. کلیه نوجوانان باید از فرصت اطلاع مستمر از اخبار از طریق مطالعه روزنامه‌ها، مجلات و سایر نشریات، از طریق دسترسی به برنامه‌های رادیو، تلویزیون و فیلم‌های سینمایی و همچنین از طریق بازدیدهای نمایندگان و هرگونه باشگاه یا سازمان قانونی موردعلاقه نوجوان برخوردار باشند.

۲-۳- مقررات بهداشتی، تغذیه، تربیت‌بدنی و حمایت از صحت و سلامت طفل

هدف اصلی خدمات پزشکی، معالجه بیماران و آسیب‌دیدگان است، بدین‌منظور که سلامتی خود را بازیابند یا وضعیت آن‌ها بهبود یابد. برای نیل به این هدف، بخش زندان باید دسترسی بزهکاران به کلیه سطوح مراقبت‌های پزشکی را که برای مردم عادی، امکان‌پذیر است، تضمین نماید. مطابق قاعده ۴۹ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن): «رضایت آگاهانه، موافقت یک بیمار با درمان یا رویه پزشکی، پس از دریافت حقایق اساسی ناظر بر ماهیت، تبعات، خطرات و راه‌های جایگزین درمان، معاینه یا رویه پیشنهاد است. معالجات پزشکی بدون اخذ رضایت، می‌تواند منجر به مسؤولیت قانونی شود. درخصوص کودکان، رضایت آگاهانه والدین، سرپرست یا نگهدارنده قانونی آن‌ها تنها زمانی اخذ می‌گردد که براساس قانون، الزامی باشد. هر نوجوان باید مراقبت‌های پزشکی کافی در زمینه پیشگیری و درمان، شامل مراقبت‌های دندان‌پزشکی و چشم‌پزشکی و سلامت روانی و همچنین فراورده‌های دارویی و رژیم‌های غذایی خاص براساس تجویز پزشک، دریافت دارد. کلیه این‌گونه مراقبت‌های پزشکی باید در صورت امکان، به‌منظور پیشگیری از برچسب‌زدن به نوجوانان و ارتقای عزت‌نفس و ادغام در جامعه، از طریق تسهیلات و خدمات بهداشتی مناسب، در جامعه‌ای که مرکز نگهداری در آن واقع است، در اختیار نوجوانان قرار گیرد.» هر نوجوان از حق معاینه توسط پزشک بلافاصله پس از پذیرش در مرکز نگهداری، به‌منظور ثبت هرگونه، سوءرفتار پیشین و شناسایی هرگونه شرایط جسمانی یا روانی نیازمند توجه پزشکی، برخوردار می‌باشد (Baghi & Moussavi, 2017: 517-550).

خدمات پزشکی ارائه‌شده به نوجوانان باید درجهت شناسایی و درمان هرگونه بیماری جسمانی یا روانی، سوءمصرف مواد یا سایر وضعیت‌هایی باشد که می‌تواند مانع ادغام نوجوان در اجتماع گردد. کلیه مراکز نگهداری نوجوانان باید دسترسی فوری به وسایل و تجهیزات کافی پزشکی متناسب با تعداد و نیازهای افراد مقیم و همچنین کارکنان ورزیده در زمینه مراقبت‌های پزشکی پیشگیرانه و مواجهه با فوریت‌های پزشکی باشند. کلیه نوجوانان بیمار، شاکی از بیماری یا دارای عوارض مشکلات جسمی یا روانی، باید فوراً توسط پزشک مسؤول معاینه شوند. هریک از پزشکان مسؤول با عقیده مستدل مبنی

بر این‌که سلامت جسمانی یا روانی نوجوان در اثر تداوم بازداشت، اعتصاب غذا یا هر وضعیت حبس به‌سختی آسیب‌دیده یا آسیب خواهد دید، باید این واقعیت را فوراً به مدیر مرکز مربوطه و همچنین مقام مستقل مسؤول حفظ سلامت و آسایش نوجوانان گزارش نماید.

مطابق قاعده ۵۳ حداقل قواعد استاندارد ملل متحد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن): «هر نوجوان مبتلا به بیماری روانی باید در مؤسسه‌ای تخصصی با مدیریت پزشکی مستقل تحت درمان قرار گیرد. اقدامات لازم باید از طریق قرار با دستگاه‌های مقتضی جهت حصول اطمینان از ادامه مراقبت‌های سلامت روانی در صورت لزوم پس از آزادی انجام شود.» مراکز نگهداری نوجوانان باید برنامه‌ها تخصصی بازپروری و پیشگیری از سوءمصرف مواد مخدر را توسط کارکنان واجد صلاحیت به اجرا گذارند. این‌گونه برنامه‌ها باید با سن، جنس و سایر احتیاجات نوجوانان مربوط منطبق گردد و تسهیلات و خدمات ترک اعتیاد باید توسط کارکنان ورزیده در اختیار نوجوانان معتاد به مواد مخدر یا الکل قرار داده شود.

هرگونه دارو باید فقط بر دلایل پزشکی برای معالجات ضروری و در صورت امکان، پس از کسب رضایت آگاهانه نوجوان مربوطه استعمال گردد، به‌ویژه، هیچ‌گونه دارویی نباید با هدف اخذ اطلاعات با اعتراف، به‌عنوان مجازات یا به‌عنوان وسیله مهار به‌کار رود. نوجوانان نباید هرگز در کاربرد تجربی داروها و روش‌های درمان در حکم ابزار آزمایش باشند. استعمال هرگونه دارو باید همواره با اجازه و توسط کارکنان پزشکی واجد صلاحیت انجام شود.

براساس ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر، کلیه کارکنان باید حمایت کامل از سلامت جسمانی و روانی نوجوانان از جمله حمایت در برابر سوءاستفاده جسمی، جنسی یا استثمار را تضمین نمایند و در موارد مقتضی، بی‌درنگ اقدامات لازم برای تأمین مراقبت‌های پزشکی را انجام دهند. مادران و کودکان حق دارند از مراقبت‌ها و کمک‌های خاص برخوردار گردند. تمامی کودکان، خواه به‌موجب عقد ازدواج و خواه بدون آن، به دنیا آمده باشند، باید از حمایت اجتماعی یکسان، برخوردار شوند.

می‌باشد. حق هر نوجوان به در اختیار داشتن لوازم شخصی و فضای کافی برای نگهداری آن‌ها باید به‌طور کامل تأیید و رعایت گردد. لوازم شخصی که نوجوانان مایل به نگهداری آنان نبوده یا ضبط می‌گردد، باید به‌صورت امانت حفظ شده، سیاهه آن‌ها به امضای نوجوانان رسیده و اقدامات مکفی برای حفظ آن‌ها در وضعیت خوب به‌عمل آید. کلیه این‌گونه اقلام وجوه، به‌استثنای وجوهی که نوجوانان مجاز به خرج آن هستند یا اقلامی که مجاز به ارسال آن به خارج از بازداشتگاه می‌باشند، باید هنگام آزادی به نوجوان اعاده شود. در موارد دریافت هرگونه دارو یا در اختیارداشتن هرگونه دارو توسط نوجوان، تصمیم‌چگونگی استفاده از آن برعهده پزشک مسؤول خواهد بود (Alejos, 2005: 12).

براساس قاعده ۳۶ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، نوجوانان باید در حد امکان حق استفاده از لباس‌های خود را دارا باشند. مراکز نگهداری باید اطمینان حاصل نمایند که هریک از نوجوانان دارای لباس‌های شخصی متناسب با آب‌وهوا و مکفی برای تأمین سلامت و از هر نظر غیرتحقیرآمیز می‌باشند. نوجوانانی که به هر منظور از مرکز نگهداری انتقال یافته یا از آن خارج می‌شوند، باید اجازه داشته باشند از لباس‌های خود استفاده نمایند.

مطابق قاعده ۳۷ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، «هر مؤسسه نگهداری باید اطمینان حاصل کند که هریک از نوجوانان، در وعده‌های غذایی معمول، خوراکی را دریافت نمایند که از لحاظ کمی و کیفی با معیارهای تغذیه، بهداشت و سلامتی و تا حد امکان مقتضیات مذهبی و فرهنگی متناسب می‌باشد، آب آشامیدنی سالم باید همواره در دسترس نوجوانان باشد.»

لازم است در برنامه ویژه نوجوانان و جوانان، پیش‌بینی‌های لازم جهت اختصاص دوره‌های زمانی آزاد و برنامه‌ریزی نشده در طول فعالیت‌های روزانه آن‌ها، صورت گیرد. برنامه ویژه جوانان باید گستره‌ای از موقعیت‌های تفریحی سرپوشیده یا در فضای باز را، هم باتوجه به علاقمندی‌ها و نیازهای فردی و هم با در نظرگرفتن ترکیب گروه جوانان تضمین نماید. برنامه

براساس قاعده ۳۱ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی نوجوانان محروم از آزادی دارای حق بهره‌مندی از تسهیلات و خدمات برآورنده کلیه نیازها در رابطه با بهداشت و حرمت انسانی می‌باشند، علاوه‌بر این طراحی مراکز نگهداری نوجوانان و محیط فیزیکی باید با هدف بازپروری و با رعایت نیاز نوجوانان به حریم خصوصی، انگیزش‌های حسی، فرصت‌های ارتباط با همسالان و مشارکت در فعالیت‌های ورزشی، تمرینات بدنی و فعالیت‌های اوقات فراغت منطبق باشد. طرح و ساختار مراکز نگهداری نوجوانان باید به‌نحوی باشد که خطر آتش‌سوزی را به حداقل رسانیده، امکان تخلیه ایمن از اماکن را فراهم نماید. سیستم اعلام خطر مؤثر در صورت بروز آتش‌سوزی و نیز راهکارهای رسمی و تمرین شده برای حصول اطمینان از امنیت نوجوانان باید موجود باشد (Maroufi, 2010: 470-482).

براساس قاعده ۳۳ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی امکانات خوابگاهی نوجوانان باید به‌طور معمول از خوابگاه‌های کوچک گروهی یا اتاق‌های خواب انفرادی باتوجه به معیارهای محلی تشکیل شود. در ساعات خواب نظارت مستعمر بدون ایجاد مزاحمت باید در کلیه مناطق خواب، شامل اتاق‌های انفرادی و خوابگاه‌های گروهی، به‌منظور تضمین حمایت از نوجوانان به‌عمل آید. رختخواب جداگانه و کافی باید بر طبق معیارهای محلی و ملی به هر نوجوان اختصاص یابد. رختخواب باید در هنگام توزیع تمیز باشد و به‌صورت مرتب نگهداری شود و به‌منظور حصول اطمینان از نظافت آن به‌طور مداوم تعویض گردد. مراکز نگهداری نباید در نقاطی واقع شده باشد که عوامل زیان‌آور برای تندرستی و سایر مخاطرات شناخته‌شده، در آن وجود داشته باشد.

مطابق قاعده ۳۴ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی تعداد و محل قرارگیری سرویس‌های بهداشتی باید به‌نحوی باشد که امکان برآورده‌نمودن حاجات بدنی هریک از نوجوانان را در هنگام لزوم به‌صورت خصوصی و به‌نحوی پاکیزه و مناسب فراهم نماید.

در اختیارداشتن لوازم شخصی از ارکان پایه‌ای حق بهره‌مندی از حریم خصوصی و لازمه سلامت و آسایش روانی نوجوان

طرح‌ریزی شده، جهت آمادگی آنان برای بازگشت به اجتماع می‌باشند. این‌گونه آموزش‌ها باید در صورت امکان، باید خارج از مؤسسه نگهداری، در مدارس جامعه و در هر صورت، توسط معلمان واجد صلاحیت از طریق برنامه‌های ادغام‌شده با نظام آموزشی کشور به‌نحوی تأمین گردد که نوجوانان قادر باشند پس از آزادی بدون دشواری تحصیلات خود را ادامه دهند. توجه خاص باید توسط مدیریت مرکز به آموزش نوجوانان خارجی یا نوجوانان با نیازهای خاص فرهنگی یا قومی مبذول گردد. نوجوانان بی‌سواد یا افرادی که مشکلات درک و یادگیری دارند، باید از حق آموزش ویژه برخوردار باشند.

مطابق قاعده ۳۹ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، نوجوانان در رده سنی بالاتر از سن تحصیلات اجباری که مایل به ادامه تحصیلات خود هستند، باید اجازه این کار را بیابند و در این زمینه تشویق شوند و کلیه اقدامات لازم باید در جهت تأمین امکانات، دسترسی آنان به برنامه‌های آموزشی مناسب انجام شود. در دانشنامه‌ها یا گواهی‌نامه‌های تحصیلی که طی دوران حبس به نوجوانان اعطا می‌شود، نباید به‌هیچ‌وجه به حضور نوجوان در مؤسسات نگهداری اشاره شود. در کلیه مراکز نگهداری باید امکان دسترسی به کتابخانه مجهز به کتب آموزشی و سرگرمی و تفریح و همچنین نشریات مناسب نوجوانان فراهم شود و نوجوانان باید در جهت بهره‌گیری کامل از آن تشویق گردند (Walker et al, 2021: 21-39).

در موارد میسر، فرصت انجام کار همراه با حق‌الزحمه، حتی‌الامکان در جامعه محلی، به‌عنوان مکمل آموزش حرفه‌ای ارائه‌شده به‌منظور افزایش احتمال یافتن اشتغال مناسب در زمان بازگشت به جامعه باید برای نوجوانان فراهم گردد. نوع کار باید چنان باشد که کارورزی مناسبی را تأمین نماید تا پس از آزادی برای نوجوانان مفید باشد. سازمان و روش‌های کاری ارائه‌شده در مراکز نگهداری باید به‌منظور آماده‌سازی نوجوانان برای شرایط زندگی حرفه‌ای عادی در حد امکان همانند سازمان و روش‌های کار مشابه در جامعه باشد.

هر نوجوانی که کار می‌کند، دارای حق دریافت حق‌الزحمه عادلانه می‌باشد. منافع نوجوانان و کارورزی حرفه‌ای آنان نباید تابع هدف کسب سود برای مرکز نگهداری یا شخص ثالث قرار

ویژه جوانان باید حداقل ۲ ساعت زمان تفریحی برنامه‌ریزی‌شده را در هر روز برای جوانان پیش‌بینی نماید.

برنامه ویژه جوانان، باید گستره و سطوح مناسبی از فعالیت‌های اوقات فراغت را متناسب و قابل مقایسه با معیارهای موجود در جامعه، تأمین نماید. جوانان نیازمند تخلیه انرژی جسمانی و ابراز احساسات خود هستند. هر دو نوع برنامه‌های طرح‌ریزی‌شده یا آزاد، موقعیت‌هایی را برای شادمانی، سرگرمی، تمدید نیرو تفریح با یک شیوه آرامش‌دهنده ولذت بخش، فراهم می‌نمایند که به‌نوعی مکمل زمان فراغت آزاد جوانان هم است. لازم است گستره‌ای از انواع فعالیت‌های لازمی را پیش‌بینی کنند که موقعیت‌هایی را متناسب با نیازها، علاقمندی‌ها و توانایی‌های ساکنان زندان فراهم می‌نماید. برنامه‌های ویژه نوجوانان می‌تواند به‌نوعی همراه با آموزش هم باشد. معیارهای کلی در نظر گرفته‌شده برای برنامه‌های تفریحی و سرگرم‌کننده، ایجاب می‌کند که برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای هرگونه برنامه ویژه جوانان به‌گونه‌ای باشد که اجازه تلفیق تسهیلات، خدمات و برنامه‌های آموزشی را با چنین برنامه‌هایی فراهم نماید.

براساس قاعده ۴۱ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، «هر نوجوان باید دارای حق بهره‌مندی از میزان مناسب وقت برای تمرینات آزاد ورزشی روزانه، در هوای آزاد در صورت مساعدبودن هوا باشد. به‌طور معمول تمرینات ورزشی و سرگرمی‌های مناسب باید در طی وقت مذکور فراهم گردد. فضا، تأسیسات و تجهیزات کافی برای این فعالیت‌ها باید فراهم گردد. هر نوجوان باید دارای وقت اضافی برای فعالیت‌های اوقات فراقت روزانه باشد که بخشی از آن در صورت تمایل نوجوان، باید صرف پرورش مهارت‌های هنری و صنایع دستی گردد.» مرکز نگهداری باید از توانایی جسمانی هر نوجوانی جهت مشارکت در برنامه‌های تمرینات ورزشی ارائه‌شده اطمینان حاصل نماید. تمرینات ورزشی ترمیمی و درمانی باید تحت نظارت پزشکی برای نوجوان نیازمند به آن فراهم شود.

۲-۳- حقوق آموزشی

کلیه نوجوانان در رده سنی تحصیلات اجباری دارای حق بهره‌مندی از آموزش متناسب با نیازها و توانایی‌های خود و

را در اختیار دارد و یا این‌که مدیر مرکز، مجوز این امر را صادر نماید.

«هر نوجوان باید از فرصت ارائه درخواست‌ها یا شکایات خود به مدیر مؤسسه یا نمایندگان مجاز او برخوردار باشد. هر نوجوان باید از این حق برخوردار باشد که درخواست یا شکایات خود را بدون اعمال تغییر در محتوای آن، از طریق راه‌های مورد تأیید، به مدیریت مرکزی مؤسسه، مقام قضایی یا هرگونه مقامات مناسب دیگر، ارائه نماید و بدون تأخیر، از پاسخ آن آگاه شود. لازم است به‌منظور دریافت و بررسی شکایات‌های ارائه‌شده توسط نوجوانان محروم از آزادی و کمک به آن‌ها در جهت نیل به حل‌وفصل عادلانه آن‌ها، تلاش‌های لازم برای تأسیس یک دفتر مستقل (دفتر رسیدگی به شکایات) صورت گیرد. هر نوجوان باید از این حق برخوردار باشد که به‌منظور تهیه یک شکایت، کمک و مساعدت اعضای خانواده، مشاوران حقوقی، گروه‌های بشردوستانه یا هر شخص دیگر را درخواست نماید» (Baghi & Moussavi, 2017: 517-550). کمک‌ها یا مساعدت‌هایی که نوجوانان فاقد سواد برای استفاده از خدمات نهادها و سازمان‌های صلاحیت‌دار برای دریافت شکایات، نیازمند آن‌ها می‌باشند باید در اختیار چنین نوجوانانی قرار داده شود.

نتیجه‌گیری

تمامی تدابیر و برنامه‌های اجرایی کانون اصلاح و تربیت، در جهت رشد و تعالی شخصیتی، روحی و جسمانی مددجویان ساماندهی شده‌اند تا از این گذر، به تربیت نوجوانانی هنجارمند و قانون‌گرا همت گماشته و مانع از ارتکاب جرم مجدد توسط آن‌ها شوند؛ بدیهی است تمامی این مواضع در بستر پیشگیری رشد‌مدار معنا و مفهوم می‌یابد. شرایط بازداشت اطفال در موارد استثنا از نظر قواعد بین‌المللی باید به‌نحوی باشد که موجب آسیب‌رساندن به طفل نشود و تمام حقوق و آزادی‌های طفل را مورد مذاقه قرار دهند. با تمام افرادی که از آزادی خود محروم شده‌اند، باید با انسانیت و احترام به حیثیت ذاتی شخص انسانی رفتار شود. متهمین جز در موارد استثنایی باید از محکومین جدا نگهداری شوند و تابع نظام جداگانه‌ای متناسب با وضع اشخاص غیرمحکوم باشند. اطفال متهم باید از بزرگسالان جدا

داده شود. بخشی از درآمد هر نوجوان باید به‌طور معمول به‌عنوان پس‌انداز کنار گذاشته شود و در زمان آزادی به نوجوانان تحویل گردد. نوجوانان باید دارای حق استفاده از باقی‌مانده درآمد خود به‌منظور خرید اقلامی جهت استفاده شخصی یا پرداخت غرامت به بزه‌دیده یا ارسال به خانواده خود یا سایر اشخاص خارج از مرکز باشند (Alejos, 2005: 12).

براساس قاعده ۴۸ قواعد ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، «هر نوجوان باید مجاز باشد که نیازهای دینی و معنوی خود را به‌ویژه با شرکت در مراسم عبادی یا جلسات تشکیل‌شده در مرکز نگهداری یا با اجرای مراکز عبادی خود و در اختیارداشتن کتب یا اقلام مربوط به شعایر دینی و تعلیمات مربوط به فرقه مذهبی خویش، برآورده نماید. در صورت وجود تعداد کافی نوجوان پیرو یک دین خاص در مرکز نگهداری، لازم است یک یا چند نماینده واجد صلاحیت آن دین، توسط مؤسسه نگهداری، انتخاب یا تأیید شوند و به آنان اجازه داده شود که مراسم عبادی را به‌صورت مستمر به جا آورند و بنابه درخواست نوجوانان در مقام روحانیت با آنان به‌صورت خصوصی ملاقات نمایند.» کلیه نوجوانان باید از حق ملاقات با نماینده واجد صلاحیت هر دین به انتخاب خود و همچنین حق عدم مشارکت در مراسم عبادی و امتناع آزادانه از تعلیمات، مشاوره یا ارشاد مذهبی برخوردار باشند.

۲-۴- بازرسی و حق شکایات طفل محروم‌شده از آزادی

لازم است کارکنان مراکز نگهداری بسته، از خوابگاه‌های نوجوانان بازدیدهای دیداری به عمل آورند که فاصله زمانی این بازدیدهای دیداری نیز فراتر از نیم ساعت نخواهد بود و هنگامی که نوجوانان در واحدهای اقامتی خود مستقر می‌باشند، دفعات انجام آن‌ها تا حد لزوم بیشتر خواهد بود. لازم است تمام مکان‌های مشترک و اختصاص‌یافته به برنامه‌های اصلاحی تربیتی مراکز نگهداری که جوانان زندانی به آن‌ها دسترسی دارند، به‌صورت منظم مورد بازرسی قرار گیرد. هدف از انجام بازرسی، کشف و ضبط اشیای ممنوع است. زمان بندی این‌گونه بازرسی‌ها توسط مدیر و بر پایه نظم غیرقابل پیش‌بینی تعیین خواهد شد. اتاق یا وسایل یک نوجوان، تنها هنگامی می‌تواند مورد بازرسی قرار گیرد که دلایل معقول و محکمی برای این تصور وجود داشته باشد که نوجوان مورد نظر، اشیای ممنوعی

- حسین‌زاده، احمد و میرزاآقایی، حمید (۱۳۸۰). «عوامل پرخطر و محافظت‌کننده در بزهکاری نوجوانان». ماهنامه اصلاح و تربیت، ۱۱(۱۳۸): ۱۱-۲۰.

- دیبا، محمد و برادری، ساناز (۱۴۰۲). «بررسی تأثیر سبک‌های تربیتی نوجوانان و جوانان بزهکار در پیشگیری از وقوع و تکرار جرم در کانون اصلاح و تربیت». مجله مدیریت فرهنگی، ۲(۶۰): ۱۳۷-۱۵۴.

- صفاری، علی (۱۳۸۹). *کیفر شناسی (تحولات- مبانی و اجرای کیفر سالب آزادی)*. چاپ سیزدهم، تهران: انتشارات جنگل/جاوانه.

- صلاحی، جاوید و امامی‌نمینی، محمود (۱۳۸۹). *دادرسی اطفال و نوجوانان بزهکار*. چاپ اول. تهران: نشر میزان.

- عباچی، مریم (۱۳۸۸). *حقوق کیفری اطفال در اسناد سازمان ملل متحد*. چاپ دوم، تهران: انتشارات مجد.

- فاضل‌بخششی، محمود (۱۳۸۵). «تأثیر یک برنامه منتخب ورزشی هوازی بر کاهش اضطراب در معتادین». *مجله مطالعات روان‌شناسی تربیتی*، ۳(۵): ۳۵-۴۴.

- کی‌نیا، مهدی (۱۳۸۰). *روان‌شناسی جنایی*. چاپ دوم، تهران: انتشارات رشد.

- مقاره‌عابد، منصور (۱۳۸۱). *دادرسی ویژه نوجوانان (گزارش آموزشی دادرسی ویژه نوجوانان)*. چاپ اول، تهران: انتشارات یونیسف.

- مهدوی، محمود (۱۳۹۰). *پیشگیری از جرم (پیشگیری رشدمدار)*. چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.

- وایت، راب و هینز، فیونا (۱۳۸۶). *جرم و جرم‌شناسی*. ترجمه علی سلیمی، چاپ سوم، تهران: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

ب. منابع انگلیسی

- Alejos, M (2005). *Babies and Small Children Residing in Prisons*. Switzerland: Quaker United Nations Office.

بوده، در اسرع وقت ممکن در مورد آن‌ها اتخاذ تصمیم شود. نگهداری نامنظم و بدون طبقه‌بندی زندانیان در بندهای عمومی و حضور مرتکبان جرایم مختلف در کنار یکدیگر باعث تأثیرپذیری زندانیان از یکدیگر به‌ویژه متهمان و مجرمان کم‌سن و سال از دیگران است. حق برخورداری از شرایط انسانی بازداشت، علاوه بر شرایط بزرگسالان برای کودکان باید رعایت شود، به‌نحوی که تعلیم و تربیت و اصلاح کودک به‌نحو احسن امکان‌پذیر شود. این امر ایجاب می‌کند که کودک از بزرگسالان جدا نگهداری شود، همچنین تفکیک بین کودک متهم با کودک محکومیت یافته و با توجه به نوع و میزان جرم باید به عمل بیاید و از هرگونه رفتار خشونت‌آمیز و غیرانسانی با وی پرهیز گردد. در قوانین داخلی با تأسیس کانون اصلاح و تربیت سعی شده است این حق رعایت شود، اما برای انعطاف بیشتر با موارد مذکور امکانات و تسهیلات بیشتری باید همچنان در کانون به کودکان و نوجوانان ارائه شود.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهام نویسندگان: نگارش مقاله منفرداً توسط نویسنده انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- آخوندی، امین (۱۳۹۰). «کار گروهی با کودکان و نوجوانان در کانون‌های اصلاح و تربیت». *مجله اصلاح و تربیت*، ۱۰۸: ۹-۱۳.

- Baghi, E & Moussavi, M (2017). "The Consequences of Imprisonment on Prisoners' Families". *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 6 (3): 517-550.
- Cheruiyot, J (2019). "An Assessment of the Challenges of Children in Prison with their mothers: A Case of Langata Women Maximum Prison". *Interdisciplinary Journal on the African Child*, 1 (1): 1-16.
- Maroufi, Y (2010). "Consequences of Parental Imprisonment on Children's Academic Performance". *Jouranal of Family Research*, 6 (4): 470-482.
- UN General Assembly (1990). "United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of Their Liberty resolution / adopted by the General Assembly" <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f18628>.
- Walker, J; Baldry, E & Sullivan, E (2021). "Residential Programmes for Mothers and Children in Prison: Key Themes and Concepts". *Criminology & Criminal Justice*, 2 (1), 21-39.